

Erkən yaş dövrü sistemlərinin qurulması

- ▷ Yeni tədqiqatlar erkən yaş dövrü sistemlərini quran ölkələr üçün strategiyaları müəyyən edir.
- ▷ Tədqiqatçılar erkən yaş dövrü üzrə uşaqların təhsil və qulluq sistemlərinin yüksək səviyyədə olduğu altı ölkənin təcrübəsini araşdırmışlar.
- ▷ Tədqiqatdan irəli gələn nəticələr hər ölkəyə məxsus olan xüsusi kontekstlə yanaşı müştərək sistem yanaşmalarına da diqqət yetirmək lazım olduğunu göstərir.

Şeron Lin Kaqan

Erkən yaş dövrü və ailə siyasəti üzrə professor.

Keytlin M.Dermodi

Tədqiqat üzrə köməkçi.

Kolumbiya Universitetinin Müəllimlər Kollecinin Uşaq və Ailə üzrə Milli Mərkəzi. Nyu-York, ABŞ.

Bir çox ölkələr kiçik uşaqlar və onların ailələri üçün proqramların sayını artırır, amma bu proqramlar bəzən yüksək keyfiyyətə malik, bərabər paylanmış və iqtisadi baxımından səmərəli və dayanıqlı olmur. ABŞ-ın Milli təhsil və iqtisadiyyat mərkəzi tərəfindən dəstəklənmiş tədqiqatda erkən yaş dövrü üçün təhsil və qulluq sistemləri olan Avstraliya, İngiltərə, Finlandiya, Hong Kong, Singapur və Cənubi Koreya kimi 6 ən qabaqcıl ölkələrin təcrübəsi araşdırılmışdır. Məqalədə əks olunmuş müqayisəli təhlillər təcrübə, strategiya və mexanizmlərin milli kontekstə uyğun planlaşdırılması və tətbiqində digər ölkələrin liderlərinə kömək edəcək.

Tədqiqatın nəticələri "The Early Advantage" ("Erkən üstünlük") seriyasında nəşr edilmiş və burada diqqət müəyyən olunmuş dörd mühüm məsələyə yönəldilmişdir.

1. Fərqli kontekstlər, fərqli sistemlər

Tədqiqatçıların təhlil etdikləri hər bir ölkədə erkən yaş dövrü üzrə təhsil və qulluq sistemləri iki cür konteksti özündə əks etdirir və eyni zamanda ona təsir göstərir:

- Sosial-mədəni kontekst (dəyərlər, inanclar, tarix, dinlər);
- İqtisadi-siyasi kontekst (demoqrafiya, ictimai fikirlər/hərəkətlər, hökumətin liderliyi, maliyyəşəkləndirmə mexanizmləri).

Sosial-mədəni kontekst erkən yaş dövrü uşaqları üçün xidmətlərin tərtibatına və pedaqoji yanaşmaların müəyyənləşdirilməsinə kömək edir. Məsələn, ölkədə uşaqların keyfiyyətli xidmətlərlə təminatı bir dəyər kimi qəbul olunursa və hətta ölkələrin ideoloji baxışlar sistemində daxildirsə və bəzi hallarda konstitusiyada əks olunursa, həmin ölkələrdə uşaqlar üçün xidmətlər universal dərəcədə əlçatan olur və dövlətin qarşısında daha az cavabdehliklə müşayiət edilir.

İqtisadi-siyasi kontekst erkən yaş dövrü üzrə təhsil və qulluq sistemlərinə maliyyəşəkləndirmə və tətbiqetmə mexanizmləri baxımından təsir göstərir. Məsələn, ictimai böhranlar zamanı qadınların işə cəlb olunması ehtiyacı meydana çıxırsa, dövlət tərəfindən azyaşlı uşaqlara qulluq xidmətlərinə daha çox maliyyə dəstəyi verilə bilər.

Tədqiqatda araşdırılan ölkələr öz kontekstlərinə görə bir-birindən nəzərəcarpacaq dərəcədə fərqlənir. Məsələn, Finlandiyada erkən yaş dövrü uşaqları üçün xidmətlərin geniş çeşidi dövlət tərəfindən təmin olunur və bu uşaqlar üçün təhsil və qulluq demək olar ki, tamamilə hökumətin maliyyə dəstəyi ilə həyata keçirilir. Tədqiq olunan üç Asiya ölkələrində isə bazara əsaslanan iqtisadiyyat və maliyyəşəkləndirmə strartegiyaları tətbiq edildiyinə görə, uşaqlar üçün xidmətlərin təminatı əsasən özəl mənbələrdən gəlir.

1 Layihənin əsas tədqiqatçıları arasında Rebeka Bul (Singapur), Şeron Lin Kaqan (ABŞ), Kristina Kumpulaynen (Finlandiya), Muqyonq Mun (Koreya), Nirmala Rao (Honq Konq), Ketil Silva (İngiltərə) və Kolet Teylor (Avstraliya) var. Altı ölkə OECD Beynəlxalq Tələbə Qiymətləndirmə Proqramı (PISA) əsasında Riyaziyyat və İqtisadçı Kəşfiyyat Birliyinin Başlanğıc hesabatı (2012) üzrə seçildi.

2. Çoxsaylı xidmətlər, çoxsaylı strategiyalar

Tədqiqatda araşdırılan ölkələr erkən yaş dövrü uşaqları və onların ailələri üçün çoxsaylı xidmətlər təşkil edir. Nümunə kimi bu xidmət növlərini göstərmək olar: evlərə səfər proqramları, ailələrə ödənişli sosial məzuniyyətlərin verilməsi, sağlamlığın qorunması üçün subsidiyaların verilməsi, valideynlərə dəstək, uşaqlara qulluq, uşaq bağçası öncəsi proqramlar, müəllimlərə təlimlərin verilməsi, risk şəraitində olan ailələrə dəstək proqramları, keçid dövrü proqramları. Tədqiq olunmuş altı ölkənin hamısında uşaqlar və ailələr üçün xidmətlərin təminatında 3 oxşar cəhətləri qeyd etmək olar. Birinci cəhət erkən yaş dövrü uşaqları üçün xidmətlərin erkən başlanmasından ibarətdir: hər bir ölkədə analar və ailələr prenatal və perinatal qulluq xidmətləri ilə təmin olunur.

İkinci cəhət uşaqların bütün böyümə dövrlərində xidmətlərlə təmin olunmasından ibarətdir: yəni uşaqlar dünyaya gəldikləri ilk gündən etibarən ibtidai məktəbdə təhsilə başlayana qədər inkişaf səviyyəsi və yaşa uyğun xidmətlərlə təmin olunurlar. Üçüncü cəhət isə bütün xidmətlərin kompleks şəkildə çoxsaylı qurumlar tərəfindən həm tələb, həm də təklif (təchizat) yönümlü müxtəlif maliyyələşdirmə strategiyalarından istifadə edilərək həyata keçirilməsindən ibarətdir. Oxşar cəhətlərlə yanaşı əhəmiyyətli dərəcədə fərqli cəhətlər də mövcuddur. Fərqlər, əsasən ölkələr tərəfindən hər hansı yaş dövründə xidmətlərin təminatında üstünlüyün verilməsindən ibarətdir. Məsələn, bəzi ölkələr xidmətləri əsasən uşaqların ilk yaşlarında təmin edirlər, digərləri isə məktəbəqədər yaşda olan və məktəbə yeni gedən uşaqlar üçün daha çox xidmətlər təşkil edirlər. Xidmətlərin və yaşmaların təşkil edilməsi yolları, müddətləri və dəyərləndirilməsi metodlarında əhəmiyyətli fərqlər mövcuddur.

Ödənişli ailə məzuniyyəti tədqiq olunan ölkələrdə göstərilən xidmətlərdən biridir

Photo: Sukjai Phot/Adobe Stock

3. Aydın, ümumi təməl daşları

Vacib kontekst: heç bir ölkə digər ölkənin sistemini bütövlükdə adaptasiya edə bilməz. Amma buna baxmayaraq, yüksək keyfiyyətə malik olan sistemlərdə bəzi struktur və funksional elementlər bir-birinə bənzəyir.

“The Early Advantage” (Kagan, 2018; Kagan və Landsberg, 2019) 15 sistemli “təməl daşı” müəyyən etmiş və onları 5 sütun üzrə qruplaşdırmışdır:

- Ölkə kontekstinin özünəməxsusluğu və bütün maraqlı tərəflərin ehtiyaclarını tanıyan mühum siyasi əsasların mövcudluğu.
- Hərtərəfli xidmətlər, yetərli maliyyələşdirmə, və koordinasiya olunmuş idarəetmə mexanizmləri.
- Səmərəli və təşviqedicilə liderlik vasitəsilə icmaların gücləndirilməsini təmin edə biləcək bilikli və dəstəyi olan müəllimlər və ailələr.
- Uşağa yönəldilmiş öyrənmə təcrübələrini təşviq edən məlumatlı, fərdiləşdirilmiş və davamlı pedaqoji yanaşmaların tətbiqi.
- Erkən uşaqlıq dövrünə aid siyasətlərin və proqramların təkmilləşdirilməsi üçün səmərəli məlumatların toplanması və istifadəsi mexanizmlərinin mövcudluğu.

4. Qarşılıqlı səmərəli fəaliyyət

Ən vacibi odur ki, uğurlu ölkələr erkən yaş dövrü üçün təhsil və qulluq üzrə xidmətlərin yaradılmasında strateji yanaşma tətbiq etməklə bütün xidmətlər arasında struktur və funksional əlaqələr yaradırlar. Bu zaman hər hansı bir sütunda və ya “təməl daş”ında aparılan işin digər sütunlardakılara təsir göstərdiyi və sistemi bütövlükdə daha da gücləndirmək üçün işlərin planlı və əlaqəli şəkildə qurulduğu anlaşılır.

Məsələn, tədqiq edilən hər bir ölkədə milli kurikulum çərçivəsi mövcuddur. Milli kurikulum çərçivəsi tələb olunan qaydalar toplusudur, ya da uyğunlaşdırılmış təlimatları təqdim edən bir sənəddir.

Bu cür sənəd topluları ölkələrdə mövcud olan müxtəlif proqramların məzmunlarını əlaqələndirir və digər təməl daşları və sütunlar üçün yeni qaydaların və təcrübələrin yaradılmasını təmin edir (məsələn, müəllimlərin peşəkar inkişaf standartlarının işlənilib hazırlanması, tədris proqramlarının dəyərləndirilməsi üçün meyarların müəyyən edilməsi, maliyyələşdirmə ilə bağlı yeni stimulların yaradılması). Beləliklə, ölkələrdə erkən yaş dövrü üzrə təhsil və qulluq sistemlərinin müvafiq sütunları və təməl daşlarının qarşılıqlı əlaqələndirilməsi planlaşdırılırsa, hər iki sistemin daha mənalı və praktiki inteqrasiyasına nail olmaq mümkündür.

Beləliklə, ölkələr xidmətlər üzrə yüksək keyfiyyət, bərabər paylaşma, dayanıqlıq və iqtisadi səmərəlilik kimi sistemli nəticələr əldə etmiş olurlar.

Diqqəti ayrı-ayrılıqda hər hansı bir sütun və ya təməl daşı üzərinə yönəltməkdənsə, sütunlar və təməl daşları arasında əlaqələr qurmaqla effektiv və səmərəli işlərin görülməsinə nail olmaq mümkündür.

Sonda qeyd edək ki, təsvir etdiyimiz 4 məsələyə diqqət yetirilmiş olduğu və əsas sütun və təməl daşları tətbiq edildiyi təqdirdə, ölkələr ictimaiyyətin ehtiyac duyduğu və uşaqların haqqı olan erkən yaş dövrü sistemləri və xidmətlərinin qurulmasına nail ola bilər.

➔ Bu məqaləni buradan onlayn tapa bilərsiniz: earlychildhoodmatters.online/2020-26

MƏNBƏLƏR:

Unicef. (2018, online). Child Friendly Cities Initiative. Available at: <https://childfriendlycities.org> (accessed February 2019).

Kagan, S.L. (ed.). (2018). The Early Advantage 1 – Early Childhood Systems that Lead by Example: A comparative focus on international early childhood education. New York: Teachers College Press.

Kagan, S.L. and Landsberg, E. (ed.). (2019). The Early Advantage 2 -Building Systems that Work for Young Children: International insights from innovative early childhood systems. New York: Teachers College Press.

"Erkən yaş dövrü əhəmiyyətlidir" nəşrinin məqaləsinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi Bernar van Lir Fondunun və Beynəlxalq Addım Addım Assosiasiyasının (BAAA) əməkdaşlığı çərçivəsində və BAAA-nın Azərbaycandakı üzv təşkilatı olan Müasir Təhsil və Tədrisə Yardım Mərkəzinin dəstəyi ilə həyata keçirildi.

